

Kapitola 4

Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky

Ondřej Ditrych a Jan Eichler

Ve sledovaném období neprošla česká bezpečnostní a obranná politika žádnou dramatickou změnou paradigmatu srovnatelnou např. s dopadem krize na Ukrajině. Zároveň nelze hovořit o její strnulosti. Významným (mikro)paradigmatickým posunem byl zejména obnovený zájem o společnou obrannou a bezpečnostní politiku EU (CSDP), jenž se materializoval v konkrétních krocích, zejména vojenskou účastí na misi EUTM Mali. Česká republika rovněž přivítala pokračující směřování Severoatlantické aliance k posilování kapacit územní obrany, resp. obrany populací a kritické infrastruktury členských států NATO na úkor *crisis management* v předvečer ukončení mise ISAF v Afghánistánu a aktivně se účastnila mj. aliančního cvičení *Steadfast Jazz*. Z hlediska kapacit bylo nejvýznamnějším tématem roku prodloužení pronájmu nadzvukových letounů JAS-39 Gripen. V souladu s dříve přijatými koncepčními dokumenty si tak ČR zachová v příští dekádě a půl nadzvukové letectvo k obraně vlastního vzdušného prostoru a pro nasazení do *air policing* a popř. i dalších misí NATO.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: POLITICKÝ KONTEXT A VÝCHODISKA

V důsledku aféry šéfky kabinetu premiéra Jany Nagyové, v níž svou roli sehráli i bývalý a současný ředitel Vojenského zpravodajství (viz níže), se 25.–26. října konaly předčasné parlamentní volby. Dle očekávání nebyla bezpečnostní a obranná politika tématem, na kterou by politické strany soustředily výraznější pozornost – až na výjimky zaujímají priority v této doméně ve volebních programech malý prostor, obyčejně na konci daného dokumentu –, ani tématem významně kontroverzním. Všechny strany, které se dostaly do Poslanecké sněmovny, až na očekávatelnou výjimku KSČM, stavějící se i v jiných bezpečnostních a obranných otázkách proti *mainstreamu*, tak např. vyjadřovaly podporu aktivnímu členství v NATO a EU. Tuto pre-

ferenci nicméně pojímaly rozdílně. ČSSD stavěla v kapitole věnované bezpečnosti NATO za druhé místo po EU. Naproti tomu ANO vedle důrazu na „věrohodnost“ českého působení v NATO a posilování transatlantické vazby vyjádřila podporu budování *obrných* schopností (a zdá se, že mezi těmito dvěma cíli narozdíl od tradice českého atlanticismu neshledávala rozpor). Program TOP 09 potom hovořil o rozvíjení euroatlantických vztahů dokonce jako „zásadní podmínky bezpečnosti Evropy i celého světa“. ODS namísto toho zdůraznila nutnost *udržení* transatlantické vazby (a implicitně ji tím sekuritizuje) a stran NATO zvláště zmínila podporu společných cvičení zvyšujících připravenost spojeneckých sil k územní obraně. KDU-ČSL, podobně jako ODS, slíbila rozvoj transatlantických vztahů na pozadí omezení vojenské přítomnosti USA v Evropě (teprve v tomto kontextu lidovci slibují podpořit budování společných vojenských kapacit v rámci EU).

Kromě vztahu k NATO, EU a popř. OSN se v programech politických stran často objevovalo i téma stavu AČR a obranného rozpočtu. ANO slibovalo zastavit „*degradaci*“ armády. ČSSD hovořila současně o *rozvoji* a *udržení* schopnosti AČR a zvláště v této souvislosti vypíchla zajištění ochrany vzdušného prostoru. Implicitně tak vyjádřila podporu zachování kapacity nadzvukového letectva. O té hovořil konkrétně program ODS, který zároveň sliboval postupný nárůst výdajů na obranu tak, aby během následujícího období rozpočet vzrostl ze současných 42 mld. Kč na 50 mld. Kč. TOP 09 slibovala naproti tomu pouze *stabilizaci* rozpočtu a stanovení výdajů na úrovni, která zajistí „*faktickou a měřitelnou úroveň schopností*“ (aniž by naznačila, co je tím konkrétněji míněno). Věnovala se rovněž organizaci AČR, která podle ní vykazovala řadu nedostatků včetně „*nevhodné autonomie jednotlivých částí*“.

Jak bylo uvedeno výše, ze stran, které se proboujaly do Poslanecké sněmovny, výrazněji vystupovala pouze KSČM, jež se chtěla zasadit o „*překonání agresivních bezpečnostních bloků a prosazování modernější, kolektivní celoevropské organizace bezpečnosti*“. Svým způsobem unikátním byl volební program hnutí Úsvit, jež obraně a bezpečnosti nevěnovalo jediné slovo s výjimkou sekuritizace migrace. Tu vedle terorismu (v důsledku „*hlubokých rozporů uvnitř muslimské společnosti*“) a spolu s proliferací definoval jako hrozbu i volební program ANO.

Zmínku si nakonec zaslouží i strany, které se do Poslanecké sněmovny nedostaly, neboť i ony měly příležitost během předvolební kampaně vstoupit do politické diskuse a artikulovat své pozice. Zelení ve svém programu jako jediná kandidující strana zmínili úsilí o zničení všech jaderných zbraní (tj. naprosté jaderné odzbrojení) a omezení a zpřísnění exportu zbraní. Podobně jako KSČM se rovněž jednoznačně vymezili proti možnosti výstavby vojenských základen na území ČR. Pro Svobodné (SSO) byla Severoatlantická aliance „*filosofickým východiskem*“ úvah o bezpečnosti a obraně a NATO stavěli do zřetelného protikladu s EU zejména na základě odlišného rozhodovacího procesu: zatímco v Alianci se rozhoduje konsenzem (což vyhovuje vnímání hrozeb Svobodných, kde na prvním místě stojí ohrožení státní svrchovanosti), v EU existuje „*majorizace a různá kvóra pro blokační minority vycházející z budování nevráživé rovnováhy a vyvažování*“. Zároveň Svobodní vystoupili proti vytváření „*alternativních nebo duplicitních struktur* [evropské bezpečnostní a obranné politiky]“, jejichž cílem je podle nich podryvat autoritu NATO. Neoliberalní ukotvení

Svobodných se odrazilo i v oblasti obranné politiky, kde pro každé nasazení ozbrojených sil prosazovali analýzu rizika (jak počátečního, tak po skončení operace). Piráti (Česká pirátská strana), další strana, která se přiblížila pětiprocentní zákonné kvótě, se narodil od Svobodných obraně a bezpečnosti nevěnovali vůbec. Jinak tomu bylo u SPOZ (Zemanovci), která nechala svůj volební program silně inspirovat diskurzem prezidenta Zemana. Hlavní hrozbou, společnou „*všem civilizačním státům*“, je tak pro SPOZ mezinárodní terorismus, což tvůrci české zahraniční a obranné politiky nechápou a namísto toho stále hledají vnějšího protivníka mezi státy, „*keré by mohly být spojenci či partnery*“, tj. v Rusku. NATO by podle SPOZ mělo s Ruskem spolupracovat mj. na výstavbě systému protiraketové obrany. Poměrně kuriózní byl také jejich návrh, aby z důvodu úspor došlo ke sloučení ministerstva obrany a Generálního štábu AČR. Nakonec, jako jediná z výše zmíněných stran, slíbila SPOZ posilovat regionální spolupráci ve formátu V4 v oblasti obrany (společné nákupy, propojení výrokových kapacit, podpora regionálního obranného průmyslu).

Vláda, která z předčasných parlamentních voleb vznikla, zahájila svou působnost až v roce 2014 a její vládní prohlášení a kroky budou proto předmětem budoucí analýzy. K roku předešlému lze nicméně doplnit, že ani v praktických otázkách mimo kontext předvolební kampaně nelze hovořit o výraznější politizaci. Téma obranného rozpočtu se – mimo předvolební deklarace – dostalo na skutečné výsluní až v souvislosti s krizí na Ukrajině. Naopak (mikro)paradigmatická změna spočívající v obnoveném zájmu o účast v misích Společné bezpečnosti a obranné politiky (CSDP) byla zahájena již dříve na pozadí soustředění pozornosti Spojených států amerických na oblast východní Asie a Tichomoří (*pivot to Asia*) a nevyvolala žádnou výraznější rezistenci (proti vyslání kontingentu do mise EUTM Mali, viz níže, např. protestovala v Poslanecké sněmovně pouze KSČM). Lze říci, že tato změna byla proto jednak *reaktivní*, jednak vede k řešení, které je z hlediska převažujícího atlantistického segmentu aktérů bezpečnosti a obranné politiky vnímáno jako spíše *suboptimální* a jeho udržitelnost tak mj. závisí na reakci NATO (a mezi členskými státy především USA) na vývoj na Ukrajině a vyhodnocení hrozeb, jež ruská (neo)imperiální politika pro Alianci představuje. Důležitou podmínkou pro myšlenkový posun, který obnovený zájem o CSDP a realizaci konkrétních opatření – jako právě účast na misi v Mali – umožnil, byla zároveň shoda všech klíčových aktérů bezpečnosti a obranné politiky, jež bylo docíleno až s odchodem Alexandra Vondry z pozice ministra obrany v listopadu 2012. Vondra považoval EU v oblasti zahraniční a obranné politiky za „*papírového tygra*“, byť se rétoricky, a poněkud zhrzeně, přihlásil k myšlence evropské obrany již bezprostředně po oznámení revidovaného plánu americké protiraketové obrany (EPAA) v roce 2009.¹

V roce 2013 nebyly v oblasti obrany a bezpečnosti přijaty žádné zásadní koncepční dokumenty a referenčním rámcem tak zůstávaly jak stávající strategie připravené MZV ČR (*Bezpečnostní strategie*) a MO ČR (*Obranná strategie*), tak zejména *Bílá kniha o obraně*. Byl však připraven *Dlouhodobý výhled pro obranu (2030)* jako výsledek snah o doplnění obranného plánování o dlouhodobou perspektivu, který čekal již pouze na schválení ministrem obrany. Skrze dvojici seminářů byli do procesu přípravy *Výhledu* zapojeni vedle MO a různých složek AČR také externí experti z české

a zahraniční bezpečnostní komunity. Od tohoto koncepčního materiálu se zároveň odvíjely přípravy *Koncepce výstavby AČR*. Vzhledem k téměř půlroční působnosti úřednické vlády (a později krizi na Ukrajině) se nicméně práce na tomto dokumentu zpozdují a podle současných odhadů by měl být hotov a schválen vládou až v druhé polovině roku 2014. Poněkud nelogicky – na pozadí probíhajících příprav obecnějších dokumentů – byla v roce 2013 připravena a českou vládou schválena *Koncepce rozvoje dopravního a vrtulníkového letectva s výhledem do roku 2025*. Podle tehdejšího ministra obrany Vlastimila Picka nicméně „*koncepce [vycházela] ze závěrů Bílé knihy o obraně a analýzy našich možností i mezinárodních závazků... Realizace navrhovaných kroků bude samozřejmě závislá na budoucích rozpočtových možnostech resortu obrany.*“² To se bude týkat zejména předpokládaného nahrazení stávajících strojů Mi-24/35 lehkými víceúčelovými vrtulníky poté, co v roce 2016 skončí jejich životnost.

Chápeme-li v souladu s konceptuálním rámcem publikace politizaci jako „míru, do jaké je určité zahraničněpolitické téma součástí veřejné a politické debaty a rozhodování v otevřených politických procesech“, nelze, přes konání parlamentních voleb – události, při které se vždy zřetelněji vyjevují relevantní političtí aktéři – o výraznější politizaci české zahraniční a obranné politiky hovořit. Drtivá většina stran, které pronikly do Poslanecké sněmovny nebo se zisku mandátu alespoň přiblížily, sice k této doméně zaujala postoj, s odlišnou mírou konkrétnosti, relevance a srozumitelnosti, zároveň se ale na jejím základě nijak zásadněji nestavěla do opozice vůči ostatním (s výjimkou KSČM). Proto nelze hovořit ani o vyšší míře polarizace. Mezi hlavními politickými stranami panovala shoda na trvajícím významu transatlantické vazby a rozdílné pozice lze identifikovat zejména ve vztahu k tomu, do jaké míry je tato vazba vnímána jako ohrožená a zdali je nadřazována nebo kladena vedle (či za) projektu evropské bezpečnostní a obranné politiky, či zda je podpora tomuto projektu chápána jako reakce na proměnu americké strategie.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Zahraniční mise: Nová kapitola české účasti v CSDP

Vysílání jednotek AČR do zahraničí probíhalo v roce 2013 podle dvouletého plánu schváleného Poslaneckou sněmovnou a Senátem PČR na návrh vlády ČR. Do mise ISAF tento plán předpokládal vyslání až 539 osob, v Afghánistánu mělo vedle toho působit až 20 vojáků z 601. skupiny speciálních sil zajišťujících ostrahu ZÚ Kábul. Další zahraniční mise měly být obsazeny následovně: 10 vojáků v KFOR (Kosovo), tři vojáci v EU ALTHEA (Bosna a Hercegovina), tři vojáci na velitelství EU-NAVFOR Atalanta (pobřežní vody Somálska) v britském Northwoodu a rovněž tři vojáci v misi OSN MFO (Sinajský poloostrov). Až 766 vojáků bylo podle tohoto plánu vyhrazeno pro NATO Response Force (NRF). Plán předpokládal nakonec i (nerealizovanou) možnost nasazení v Systému pohotovostního ujednání OSN (UNSA).³

Dle údajů poskytnutých MZV nepřekročila česká účast v misi ISAF 360 osob. Česká účast v KFOR do poloviny roku ve výši stanovené plánem, poté poklesla na

osm osob. V misi ALTHEA působili dva čeští vojáci a v HQ Northwood (ATALANTA) tři. V misi MFO působili tři čeští vojáci, česká účast byla ale na základě samostatného mandátu ze října 2013 navýšena o letoun CASA C-295M s obslužným personálem (k nasazení došlo poté, co byl z mise stažen americký dopravní letoun). Na základě samostatného mandátu schváleného vládou a oběma komorami PČR působil od dubna přes tři desítky vojáků AČR při misi EUTM v Mali (mandát předpokládal vyslání až 50 osob). Nakonec, v prvních měsících roku působili čtyři čeští příslušníci, specialisté tzv. nasaditelného spojovacího modulu (DCM), jako obsluha protiraketového systému v misi Severoatlantické aliance pod hlavičkou NATINADS v Turecku.⁴

Kromě nasazení AČR přispěla ČR i do řady civilních misí EU, OBSE a OSN. Z misí EU šlo o EULEX Kosovo (největší účast vzhledem k vyslání 30 policistů vedle odborníků z MZV a Ministerstva spravedlnosti ČR), EUMM Gruzie, EUPOL Afghánistán, EUPOL COPPS (Palestinská samospráva), EUBAM Moldavsko, EUCAP NESTOR (Africký roh). Mise OBSE posílila ČR svou účastí v Černé hoře, Náhorním Karabachu, Bosně a Hercegovině, Moldavsku, Kosovu a Arménii (s výjimkou tříčlenného zastoupení v Bosně a Hercegovině šlo o vyslání vždy jednoho experta MZV). V misích OSN působil v Demokratické republice Kongo (MONUSCO), Afghánistánu (UNAMA) a Kosovu (UNMIK).

Účast na misi EUTM Mali byla v roce 2013 nejhmatatelnějším projevem aktivnějšího přístupu České republiky ke společné bezpečnostní a obranné politice EU. Nasazení, které v prvních dvou rotacích pokryli vojáci ze 4. brigády rychlého nasazení a 7. mechanizované brigády v Hranicích, spočívalo v ochraně velitelství EUTM v Bamaku, zajišťování doprovodů velitele a štábu mise a částečně ve výcviku malijské armády. Podmínkami vyslání českých jednotek byla především výše zmíněná (mikro)-paradigmatická změna – „návrat do CSDP“ – ale rovněž i vyhodnocení eskalujícího konfliktu v Mali jako relevantní bezpečnostní hrozby z hlediska bezpečnostních strategií ČR a EU. Šlo zde zejména o riziko, že se severní část Mali promění v *safe haven* teroristických skupin, které by mohly vyhledávat své cíle i v Evropě, a skupin tvořící širší síť al-Káidy (AQIM). Z praktického hlediska přišla nakonec vhod i možnost napravit pošramocené vztahy s Francií, v důsledku vyřazení společnosti Areva z tendru na dostavbu jaderné elektrárny Temelín, s jejímiž jednotkami AČR v Mali spolupracovala. Dle vyjádření relevantních aktérů však nasazení AČR v Mali nemusí předznamenávat obecnější trend aktivnějšího působení na africkém kontinentě. Česká republika nebyla přímo oslovena v procesu *force generation* pro misi EUFOR v Středoafrické republice schválené v prosinci 2013 (Francie, stojící v čele tohoto procesu, mise EUFOR má svým způsobem sloužit jako podpora francouzské vojenské přítomnosti skrze operaci *Sangaris* zahájené 5. prosince, se ze země V4 obrátila zvláště na Polsko). Rovněž se zdá, že relevantní aktéři vítají možnost zapojení do misí CSDP jen tam, kde je toto nasazení vyhodnoceno jako příspěvek k naplňování cílů Bezpečnostní strategie (2012), což podle jejich interpretace otevírá možnost nasazení popř. jen v severoafrickém pásu nestability (někdy konceptualizovaném jako „nový Balkán“)⁵ a nikoliv již např. v subsaharské Africe.

Po svém uvedení do úřadu prezidenta (8. března) začal Miloš Zeman aktivně prosazovat i vyšší účast ČR do misí OSN. Další aktéři bezpečnostní politiky, ze-

jména MZV a MO, zde spatřovali existující potenciál, zejména na pozadí stahování AČR z Afghánistánu (viz níže). Prezidentova preference, aby se ČR zapojila do mise UNDOF (Golanské výšiny), se nicméně v důsledku jejího kapacitního naplnění ukázala jako nerealistická. Zvažována byla účast na misi MINUSMA (Mali), pro kterou byly již identifikovány kapacity, jimiž by AČR mohla přispět, ale ani k tomuto nasazení nakonec nedošlo. Mezi MZV a MO se zdál obecně panovat soulad v tom, že základními kritérii pro nasazení by měl být 1) silný mandát mezinárodního společenství, 2) zajištěná logistika mise, 3) účast spojenců, na spolupráci s nimiž má ČR zájem, tj. zejména s těmi akceschopnějšími v NATO, a 4) plnění dostatečně „zajímavých“ úkolů. Za překážku realizace nasazení v misích OSN dle těchto kritérií potom byl považován nedostatek *know-how* při prosazování české účasti a včasných informací o plánovacím procesu v centrále OSN (*Department of Peacekeeping Operations*, DPKO).⁶

V roce 2013 pokračovala účast ČR na misi ISAF v Afghánistánu, do níž byly vyslány v pořadí devátý a desátý kontingent, u vědomí jejího ukončení v roce následujícím. Česká republika předpokládala trvajícím omezené nasazení v rámci následné mise *Resolute Support*, jejíž vyslání však závisí na podpisu bilaterální bezpečnostní dohody (BSA) mezi Afghánistánem a USA. Dle hodnocení zástupce NGŠ genmj. Aleše Opaty byla účast v misi ISAF přínosem v několika směrech: AČR se díky ní zdokonalila v plánování, ve výcviku, získala nenahraditelné zkušenosti z vedení asymetrické války v 21. století, výrazně se zvýšila znalost anglického jazyka a byla posílena prestiž ozbrojených sil ČR v rámci NATO a tím pádem i sebevědomí profesionálních vojáků.⁷ Již v únoru 2013 byla vedle toho ukončena činnost českého provinčního rekonstrukčního týmu (PRT) v provincii Lógar. Od zahájení svého působení v roce 2008 zde čeští civilní experti a vojáci realizovali 248 projektů zaměřených na oblast bezpečnosti, administrativy, infrastruktury, zemědělství, správy vodních zdrojů, vzdělávání, zdravotnictví a sdělovacích prostředků. Největším implementovaným projektem byla přitom výstavba střední školy zemědělské s kapacitou 500 studentů (zemědělství je v Lógaru hlavním zdrojem obživy).⁸

NATO: Nový důraz na územní obranu

Příprava na pozvolné stažení (*redeployment*) z Afghánistánu se v NATO odehrávala na pozadí koncepční změny spočívající v poklesu důrazu na expediční operace a přechod do „post-expediční“ fáze kladoucí zvýšený význam na obranu vlastního území, společnosti a kritické infrastruktury, operacionalizované mj. skrze iniciativy jako *Connected Force Initiative* (CFI) zaměřené na operační připravenost (namísto nasazení). Česká republika, která se spolu s dalšími zeměmi střední a východní Evropy profilovala dlouhodoběji v aliančních debatách jako *regionalizer*,⁹ tuto proměnu uvítala, podobně jako její první významnější projevy, mezi kterými je možno vyzdvihnout zejména cvičení *Steadfast Jazz*, jehož *live phase* se odehrála na přelomu října a listopadu. (Byť nutno zdůraznit, že jak NATO, tak vojenští i političtí představitelé ČR veřejně zdůrazňovali, že protivník ve virtuálním výcvikovém prostředí „Skolkan“ nepředstavuje Ruskou federaci.) Kapacity AČR, které byly do cvičení nasazeny jako součást mnohonárodnostního praporu NRF, se sestávaly z letounů JAS-39 Gripen

a L-159 z 21. základny taktického letectva v Čáslavi (odkud k plnění úkolů rovněž vzlétaly) a z příslušníků 31. brigády radiální, chemické a biologické ochrany z Liberce. Čeští chemici v rámci cvičení předvedli dekontaminaci slovenských obrněných vozidel Aligátor. Z politického hlediska se nicméně přinejmenším někteří aktéři české obranné a bezpečnostní politiky zdáli zklamáni jednak omezenou velikostí celého cvičení, jednak nízkou americkou účastí.¹⁰ Do rámce CFI byla zasazena mnohostranná spolupráce v oblasti výcviku nejen v NATO, ale i V4.

Česká republika byla i v roce 2013 zapojena do několika projektů *Smart Defence*. Vedoucím partnerem byla přitom v projektu Mnohonárodního střediska leteckého výcviku (MATC), projektu schváleném na summitu NATO v Chicagu (2012), jehož se účastní Chorvatsko, Maďarsko a Spojené státy americké. (Původně se na přípravách podílelo i Slovensko, na jaře 2014 od něj však náhle a pro českou stranu nečekaně odstoupilo.) V únoru 2013 byl pro projekt v Bruselu podepsán *letter of intent* vyjadřující politickou vůli účastníků projektu k zahájení prací. Česká strana si na projektu cení zejména účasti USA – „...o významu projektu svědčí i fakt, že jde o první projekt Smart Defence, do kterého se zapojily Spojené státy“, uvedl např. u příležitosti podpisu velvyslanec při NATO Jiří Šedivý,¹¹ a aktéři české bezpečnostní a obranné politiky si chválili míru pozornosti, jaké se projekt těšil při bilaterálních schůzkách.¹² Dle předpokladu by na summitu NATO ve Walesu v září 2014 mělo být podepsáno *memorandum of understanding*, jímž bude středisko formálně zřízeno.

EU: Evropská rada o obraně

Vyšší zájem o CSDP se projevil i v přístupu k přípravám na Evropskou radu věnovanou bezpečnosti, která se konala v prosinci 2013. Česká republika během těchto příprav, při kterých spolusponzorovala několik *non-papers*, tematizovala zejména potřebu reformy *battlegroups* (vedoucí ke zvýšení jejich nasaditelnosti skrze vyšší míru kvality alokovaných kapacit, secvičení, ale rovněž potenciálně společné financování, neboť finanční břemena dopadající na členské státy mající *battlegroup* ve stavu pohotovosti byly dosud jedním z významných faktorů bránících jejich využití i tam, kde se zřetelně nabízelo, např. u výše zmíněné operace EUFOR Středoafriká republika); posílení neformální spolupráce mezi NATO a EU (a osvojení aliančních *best practices* Evropskou unií); a procedurální aspekty (pravidelná zasedání Evropské rady ve dvouletých intervalech nebo utužení spolupráce v této tematické oblasti mezi Radou EU a Evropskou komisí). Rovněž usilovala o jasnou definici regionálních a tematických priorit pro míse, aby jejich vysílání nebylo ovlivňováno *ad hoc* zájmy konkrétních členských států. Tyto cíle se podařilo prosadit zatím jen velmi dílčím způsobem, nicméně česká diplomacie chápe reformu CSDP jako probíhající proces.¹³ V otázce revize Evropské bezpečnostní strategie potom naopak zastávala spíše postoj, že je lépe vyčkat na dobu po evropských volbách (a tím pádem i obměnu na postu vysokého představitele EU pro zahraniční vztahy). Vzhledem k rostoucímu napětí mezi členskými státy a Catherine Ashton ve sledovaném období v tomto případě česká pozice nikterak nevybočovala z řady. Z hlediska zapojení aktérů české bezpečnostní a obranné politiky lze zmínit MZV v tematické oblasti zvýšení viditelnosti CSDP; MO (a v sekundární roli MZV nebo ministerstvo vnitra) v oblasti kapa-

cit; a MZV (zvláště odbor SZBP), MO a ministerstvo průmyslu a obchodu v oblasti společného obranného trhu.

Stran misí CSDP stojí za zmínku, že ČR prosazovala co nejmenší změny v debatě o revizi mandátu EULEX Kosovo, tedy zachování stávající (rozsáhlé) role mise v kosovském soudnictví a nikoliv její umenšení prezentované coby důkaz úspěšného procesu budování státu v Kosovu. Rovněž vystupovala proti změně mandátu monitorovací mise EUMM Gruzie (byť je tento mandát v důsledku neochoty abcházské strany umožnit vstup mise na své území mimo zvláštní případy naplňován v současnosti pouze částečně) a význam, který misi přikládá, doložila i navýšením své účasti. Naopak usilovala o zrušení mise EUBAM Rafah, která je od nástupu Hamásu k moci v pásmu Gazy suspendována.

Akvizice: Pronájem gripenů

Z hlediska kapacit AČR bylo nejvýznamnějším tématem roku 2013 prodloužení pronájmu nadzvukových stíhacích letounů JAS-39 Gripen. Byť základní podmínky dohody zveřejnil tehdejší ministr obrany V. Píček již v září, rozhodnutí bylo ponecháno na politické vládě, která nakonec pronájem schválila až 12. 3. 2014. Podle přijatého dodatku ke smlouvě za pronájem 14 letounů do roku 2027 s dvouletou opcí zaplatí ČR přibližně 1,7 mld. Kč ročně (cena je tak dle MO přibližně o třetinu nižší než podle dosavadních podmínek pronájmu, ale může fluktuovat, neboť ČR na sebe přejala kurzovní riziko a pronájem bude platit ve švédských korunách). Dodatek obsahuje i závazek modernizovat komunikační senzorké vybavení letounů (čímž se zvýší možnost jejich nasaditelnosti v operacích NATO) nebo umožnit jejich nasazení proti pozemním cílům. Jednání o obnovení pronájmu se švédskou stranou náleželo do gesce MO, kde ho měl po větší část roku na starosti tehdejší první náměstek Daniel Koštoval. (Nebyl do něj tedy výrazněji zapojen např. Národní úřad pro vyzbrojování a odehrávalo se i bez většího povědomí MZV, pro které byla překvapením např. listopadová návštěva náměstka Koštovala ve Švédsku, o níž se dozvědělo až poté, co dopravní letoun AČR, kterým cestoval, sjel na stockholmském letišti Arlanda z přistávací dráhy. Naopak značný zájem o otázku pronájmu měl Úřad vlády ČR v době, kdy byl premiérem Petr Nečas.) Přestože v politické a veřejné debatě se čas od času objevovaly pochybnosti o potřebě nadzvukového letectva, tzv. „nulová varianta“ nebyla relevantními aktéry české obranné politiky zvažována, podobně jako varianta pronájmu jiných nadzvukových letounů – v této souvislosti přicházely v úvahu zejména americké stroje F-16 nebo F-18. Přestože od jejich pořízení si české atlantistické špičky v jisté době slibovaly posílení vazby na USA, nepřišla z Washingtonu, resp. amerického velvyslanectví v Praze, žádná konkrétní nabídka. Stroje jsou vedle toho oproti gripenům výrazně starší a vybudování infrastruktury nutné k jejich provozu, podobně jako výcvik pilotů, by znamenaly pro ČR další značné náklady.

Naopak nebyl podepsán kontrakt na prodej letounů L-159 (s jejichž prodejem má ČR dlouhodobě problémy) s Irákem, který na podzim roku 2012, v době vlastní vrcholící kampaně do Senátu ČR, ohlásil tehdejší ministr obrany A. Vondra. Podle jeho slov mělo jít o 28 těchto podzvukových bitevníků v ceně 19,2 mld. Kč. (Sdělovací

prostředky nicméně mylně usuzovaly, a ze strany ministra nebyly opraveny, že jde o zakonzervované letouny, byť irácká delegace stála o zcela nové stroje.)

Kauza Vojenského zpravodajství

Důvěrou veřejnosti ve Vojenské zpravodajství otřásla v roce 2013 aféra šéfky kabinetu premiéra J. Nagyové. Po zásahu Policie ČR (ÚOOZ) na Úřadu vlády ČR (13. června), který nakonec vyústil až v demisi vlády a vypsání nových, předčasných voleb, byli totiž zatčeni bývalý vlivný ředitel VZ genpor. v záloze Ondřej Páleník (v té době působící jako ředitel Správy státních hmotných rezerv), jeho současný ředitel genmjr. Milan Kovanda a ředitel vnější kontroly plk. Jan Pohůnek (ministr obrany V. Pícek postavil 17. června druhé dva jmenované mimo službu). Trojice byla obviněna ze zneužití pravomoci veřejné osoby v souvislosti se sledováním tehdejší manželky premiéra Radky Nečasové, jež si měla objednat právě J. Nagyová. Byť kauza vzhledem k významnému zásahu do chodu země nemohla uniknout pozornosti zahraničních pozorovatelů, včetně zpravodajské komunity, a nemohla tak rovněž neovlivnit zahraniční reputaci VZ, na existujících vazbách a spolupráci se patrně výrazněji neprojevila.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ

Z hlediska aktérů podílejících se na tvorbě bezpečnostní a obranné politiky nedošlo oproti minulým letům k zásadním změnám. Lze tak hovořit o „obvyklých podezřelých“. V první řadě šlo o vládu (včetně Úřadu vlády ČR) a ministerstva, zejména Ministerstva obrany ČR a Ministerstva zahraničních věcí ČR, ale rovněž Ministerstva vnitra ČR (otázky spojené s kyberbezpečností nebo vysíláním příslušníků policie ČR do civilních misí EU), Ministerstva spravedlnosti ČR (rovněž stran vysílání civilních expertů, v tomto případě soudců či státních zástupců) nebo Ministerstva průmyslu a obchodu ČR (v jednání o vzniku evropského obranného trhu jako jednoho z klíčových témat prosincové Evropské rady věnované obraně). Vojenské aspekty této politiky realizovala AČR. Na dalších nepolitických aspektech spolupracovaly rovněž zpravodajské služby (ÚZSI, BIS, VZ) a další státní instituce (např. NBÚ). Na politické artikulaci se nakonec podílela rovněž Poslanecká sněmovna a Senát PČR (i v roli dohlížející) a úřad prezidenta ČR. Koordinační úlohu mezi složkami výkonné moci podílejícími se na realizaci bezpečnostní a obranné politiky plnil nadále Výbor pro koordinaci zahraniční politiky (VKZBP) jako stálý pracovní orgán Bezpečnostní rady státu.

Vyjádření k tématům obrany a bezpečnosti nově zvoleného prezidenta M. Zemana se vzdalovala od politicky korektního *mainstreamu*. Podle Zemana byl nejvýznamnější světovou hrozbou, které mezinárodní společenství čelí, terorismus. Takto jednoznačné nadřazení mezinárodního terorismu jako bezpečnostní hrozby nad všemi ostatními bylo samo o sobě vymezením proti duchu stávajících českých, eurounijních i aliančních dokumentů (kde samozřejmě terorismus svou roli sehrává). V Zemanově

diskurzu byla navíc hrozba terorismu chápána civilizačně a orientalisticky byla spojována s islámem, který, chápán jako „anti-civilizace“, se potažmo stává v jeho výrocích bezpečnostní hrozbou *sám o sobě*. Podle této interpretační mřížky Zeman svérázně četl český příspěvek do mise ISAF jako příspěvek k světovému boji proti terorismu, vyzýval k vybudování evropské armády jako nástroje tohoto boje či vyjadřoval svou bezvýhradnou podporu izraelské politice. Navzdory těmto svébytným „intervencím“ nelze říci, že by vnesly mezi institucionální aktéry české bezpečnostní a obranné politiky vyšší míru polarizace. Naopak, na širším paradigmatickém posunu spočívajícím v novém důrazu na CSDP se tito aktéři, vycházející z podobných ideových východisek (reakce na americký *pivot to Asia*), shodovali.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Veřejná diskuse o zajišťování bezpečnosti ČR se v roce 2013 zaměřovala na několik klíčových námětů. Byly jimi účast AČR na zahraničních misích a na cvičeních NATO, dále pak modernizace vojenského letectva a vybraných systémů pozemního vojska nebo možnost odprodeje letounů L-159. Neobyčejně velkou pozornost upoutala také aféra genpor. Páleníka. V rámci misí se největší pozornost soustředila na Mali. Česká účast na operaci v Mali byla celkově hodnocena velice pozitivně, přičemž bylo oceňováno několik následujících skutečností. Zaprvé to byl jasný mandát RB OSN daný několika rezolucemi Rady bezpečnosti OSN z roku 2012, zejména pak rezolucemi č. 2071 a 2085, jež vyzývaly všechny členské státy OSN, aby ozbrojeným silám státu Mali poskytly nezbytnou pomoc a podporu a pomohly jim v jejich úsilí o uhájení celistvosti země a odrazení hrozby, kterou představuje AQIM a hnutí na ni napojená. Navíc generální tajemník OSN Pan Ki-Mun 22. 1. 2013 vyjádřil podporu rozhodnutí rozmístit vojska v Mali jako odpověď na znepokojivý postup extremistických skupin dále na jih Mali. Významnou úlohu sehrálo také to, že svoji podporu vojenskému zásahu vedenému francouzskými ozbrojenými silami vyjádřily i další významné mezinárodní organizace, zejména pak Africká unie, Sdružení západoafrických států (ECOWAS) a také EU a NATO. Zadržet, vojenské jednotky členských států EU, včetně AČR, byly do Mali vyslány na základě výslovné žádosti malijské vlády, přičemž cílem zásahu bylo poskytnout účinnou pomoc proti agresivním jednotkám teroristických organizací, které se chtěly zmocnit celého státu Mali a přeměnit jej v novou základnu teroristických hnutí. Zatřetí bylo oceňováno, že nešlo o misi okupačního charakteru, ale o misi zaměřenou na podporu legální vlády. Konkrétně nasazení AČR se uskutečnilo v rámci výcvikové mise EU s cílem podpořit místní vládu oddané síly ve vedení ozbrojeného boje, zlepšit jejich taktiku i dovybavit je zbraněmi v jejich boji proti povstalcům. A nakonec začtvrté, ve sdělovacích prostředcích byla zdůrazněna i skutečnost, že do Mali byli vysláni zkušení vojáci, kteří předtím působili v zahraničních operacích v Afghánistánu, Kosovu nebo v Bosně a Hercegovině.

Pozornost sdělovacích prostředků byla upřena rovněž na cvičení NATO *Steadfast Jazz*. Při hodnocení tohoto cvičení byl zdůrazňován zejména jeho význam z hle-

diska bojové přípravy AČR. Média tak např. obšírně informovala o hodnoceních tehdejšího ministra obrany Vlastimila Picka a náčelníka generálního štábu genpor. Petra Pavla, že cvičení se stalo prvním krokem na cestě rozsáhlejších nácvičků obrany vlastního území (v kontrastu s předchozím důrazem na *crisis management*). Ministr Pícek v rozhovoru pro sdělovací prostředky zdůraznil, že hlavním smyslem cvičení *Steadfast Jazz* byla příprava aliančních ozbrojených sil také na to, aby byly schopny společně čelit napadení některého z členských států. Toto cvičení tedy mělo přímou souvislost s čl. 5 *Washingtonské smlouvy*, který vyjadřuje závazek kolektivní obrany.¹⁴ Na základě toho bylo chápáno především jako akce, jež měla ujistit zejména nové členské země, že NATO zůstává efektivní aliancí kolektivní obrany připravenou bránit všechny své členy. Nedílně s tím bylo cvičení chápáno i jako jednoznačné vyjádření alianční solidarity a odhodlanosti reagovat na celé spektrum možných krizí. Dále se v mediálním pokrytí zdůrazňovalo, že do budoucna proto díky cvičením, jako je *Steadfast Jazz*, zůstane Aliance v dobré kondici a že Česká republika je odhodlána i nadále k tomuto cíli co nejaktivněji přispívat. Generál Pavel v rozhovoru pro sdělovací prostředky připojil, že v souvislosti s postupným stahováním jednotek z Afghánistánu se bude zásadně měnit celý výcvik AČR. Mnohem více než na asymetrické operace se AČR bude zaměřovat na obranu našeho území a v této souvislosti podobu cvičení kvitoval a uvedl, že cílem AČR bude v následujících letech ještě výraznější zapojování se do aliančních aktivit tohoto typu.¹⁵

Pokud jde o modernizaci vojenského letectva, velice významnou a rozsáhle komentovanou událostí se stala návštěva, kterou na konci měsíce srpna 2013 vykonali tehdejší premiér Rusnok a ministr obrany Pícek na letišti v Čáslavi. Ukázala totiž, jakým směrem se v té době ubíralo uvažování a rozhodování nejvyšších politických činitelů ČR o budoucnosti nadzvukového letectva. Návštěva měla dvě hlavní poslání: pozitivní a negativní. V rámci prvního poslání byl premiér nejprve seznámen se zázemím a infrastrukturou, která byla na základně pro provoz gripenů vybudovaná. To se pak odrazilo v premiérově silném prohlášení, „že je rád, že jsou piloti velmi spokojeni s technikou, kterou používají, a že myslí, že po všech stránkách, tedy jak po těch taktických a bojových, tak i provozně ekonomických se jeví tento letoun pro naši armádu jako optimální“.¹⁶ Zároveň s tím však byly během čáslavské návštěvy premiéru Rusnokovi vylíčeny rizikové faktory, jež by pravděpodobně byly spojeny s přechodem na jiný typ nadzvukového letounu. Návštěva již tedy připravovala veřejnost na to, že se chystalo obnovení pronájmu švédských strojů a že otázkou byla už jen cena tohoto pronájmu. Touto cestou byla veřejnost srozuměna s tím, že hlavním cílem návštěvy letecké základny bylo vyjednat co nejlepší podmínky ve třech hlavních směrech, kterými byly: fixní cena pronájmu letadel, délka pronájmu a fixní cena komplexní logistické podpory.

Další diskutovanou událostí byla modernizace vojenského letectva, jehož stav tvoří necelá padesátka strojů Mi-24/35 ve výzbroji 221. vrtulníkové letky z 22. základny letectva v Náměšti nad Oslavou. První tři modernizované stroje, u nichž byla upravena především avionika, komunikační systémy, systémy vlastní ochrany a balistické ochrany, byly v letech 2009–2011 nasazeny k plnění úkolů v Afghánistánu. Do roku 2013 potom bylo modernizováno dalších pět strojů. V roce 2013 se diskuto-

valo i o modernizaci polských víceúčelových vrtulníků W-3A Sokol, které se výborně osvědčily jak v rámci letecké záchranné služby, tak i při plnění úkolů SAR, a proto jsou velice vhodné do misí typu Afghánistán, Mali a dalších zemí.

Při diskusích o modernizaci pozemního vojska se hovořilo a psalo především o tom, že dělostřelectvo v AČR se ocitlo na důležité křižovatce, a proto bude nutné v nejbližších letech modernizovat beznadějně zastaralou dělostřeleckou techniku. Proces modernizace by měl směřovat nejen k výměně letitých dělostřeleckých systémů a minometů, ale také k nákupu nové přesně naváděné munice, nových elektronických systémů palebné podpory a také k modernizaci průzkumných prostředků. Psalo se i o nezbytnosti modernizace samohybných houfnic, přičemž se v tomto segmentu vzhledem k nedostatku peněz jako nejschůdnější řešení jevila modernizace stávajících systémů s tím, že hlavní pozornost by měla být zaměřena na modernizaci řídicího systému palby.

Velkým námětem se pro všechny sdělovací prostředky stalo červnové zatčení současného a bývalého ředitele VZ. Pozornost sdělovacích prostředků se zaměřovala především na to, že úkoly k tomuto sledování zadávala vrchní ředitelka kabinetu premiéra J. Nagyová, která také od generála Páleníka přebírala i poznatky a vyhodnocení celého sledování. Mnohá média kauzu hodnotila jako velice vážné systémové selhání. Zároveň s tím byly připomínány minulé kauzy, jež byly s gen. Páleníkem spojeny. První z nich byl nákup vozidel Dingo, která AČR pořídila za cenu o plnou třetinu vyšší než předtím rakouská armáda. Zároveň s tím byl připomenut připravovaný kontrakt na nákup vozidel Jackal v hodnotě 100 mil. Kč, jenž nakonec zastavil někdejší ministr obrany Vondra. Pozornosti médií neušly ani další okolnosti obou kontraktů. Především šlo o to, že výběrová řízení v obou případech byla neveřejná. Navíc u všech těchto nákupů hráli vedle Páleníka klíčovou úlohu další dva významní činitelé, a to Martin Barták (bývalý ministr obrany a náměstek ministra obrany) a Michal Smrž, majitel zbrojařské firmy MPI. Bylo také upozorňováno na to, že Barták a Smrž byli společně obviněni v případě korupce spojené s nákupem vozidel Tatra pro AČR. Vzetí do vazby generála Páleníka tak znovu otevřelo Pandorařinu schránku velice podezřelých okolností při přípravě smluv pro nákup zbraňových systémů pro AČR.

V neposlední řadě se v souvislosti se zatčením gen. Páleníka znovu přetřásaly další podezřelé případy, do kterých měl být zapojen jako ředitel VZ. Byly to především vynucené odchody šesti generálmajorů (2010), kteří byli považováni za jeho možné konkurenty při rozhodování o budoucím náčelníkovi generálního štábu AČR, profesní likvidace Jaroslava Štefce, někdejšího ředitele sekce nákupů při MO ČR, a také někdejšího pilota Karla Daňhela. Nakonec, aféra Páleník/Nagyová znovu otevřela mediální diskusi nejen o akvizičních zakázkách při modernizaci AČR, ale také o celkovém působení VZ a zejména pak o nezbytnosti jeho politické kontroly.

ZÁVĚR

Krise na Ukrajině se výrazně otiskne do budoucího směřování české bezpečnostní a obranné politiky, mj. aktualizací koncepčních dokumentů, samozřejmě na pozadí

reakce EU a NATO. Závěry týkající se typů jednání, které českou politiku charakterizovalo v období zde pokrývaném, jsou proto nutně umístěny do určitého historického kontextu, jehož základní kontury se v roce 2014 z hlediska vnímání relevantních aktérů této politiky významně proměnily, což do budoucna otevírá nemalý potenciál politizace a polarizace v oblasti bezpečnostní a obranné politiky, jež ve sledovaném období nebyly bez ohledu na tematickou oblast ve výraznější podobě zaznamenány. S touto výhradou lze stran typů jednání uzavřít, že v předešlém roce pokračoval posun od obecně reaktivního jednání spočívajícího v přijetí vnější politiky (USA), který charakterizoval českou bezpečnostní a obrannou politiku v letech předcházejících. Přijímání politiky vnějších aktérů se zdá být pro malé státy sice běžné, v českém prostředí, resp. v atlantické komunitě dominující tvorbě bezpečnostní a obranné politiky, dosahovalo výjimečné intenzity a také se – po nástupu prezidenta Baracka Obamy do Bílého domu – vyznačovalo jistou disonancí vycházející ze souběžného obviňování nové americké administrativy z *appeasementu* vůči Rusku, udělováním lekcí z politického realismu a trucování. Nyní lze na obecné rovině sledovat posun k *adaptaci* jako stále reaktivnímu, nicméně pozitivněji, či konstruktivněji laděnému typu jednání. Tato adaptace se promítla do aktivnějšího prosazování regionalizační perspektivy NATO (s obnoveným důrazem na územní obranu). Nešlo však o emancipaci od americké pozice jako spíše o výsledek otevření prostoru pro zřetelnější artikulaci zájmu, jež byla dříve tlumena (zároveň však vládlo mezi některými aktéry české bezpečnostní a obranné politiky zklamání z toho, že ani po selhání americké politiky resetu a paradigmatického posunu NATO do post-expediční fáze nedělají USA pro obranu střední a východní Evropy dost). Ještě výrazněji byla hmatatelná v deklarovaném obnoveném zájmu o CSDP. Přestože šlo o znatelný posun od předchozího vztahu ke společné obranné a bezpečnostní politice, lavírující mezi reakcí ve smyslu aktivního odporu (zejména proti *obrnému* aspektu CSDP) a nejednání s ofenzivními prvky, na pozadí spíše nuceného přispívání, udržitelnost tohoto trendu i ve světle řetězce událostí spuštěných ruskou okupací Krymu nelze považovat za jistou.

Poznámky

- ¹ „Je prostě fakt, že zvláštní vztahy s Amerikou narazily na svoje limity a byla by chyba si to ještě rozházet se spojenci v Evropě. Kdo nám pak zbude? Rusové v Karlových Varech.“ Lidové noviny, 20. 9. 2009.
- ² MO ČR: Tiskové prohlášení, 27. 11. 2013.
- ³ Viz usnesení Vlády ČR ze dne 16. května 2012 č. 349, usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 12. června 2012 č. 1174 a usnesení Senátu Parlamentu ČR ze dne 13. června 2012 č. 630.
- ⁴ Tito vojáci byli vysláni na základě plánu působení sil, který předpokládal vyslání až 40 osob působících ve strukturách NATO a EU do operací těchto organizací. Informaci o jejich nasazení vzala vláda na vědomí 9. ledna.
- ⁵ Rozhovor s vysokým úředníkem MO ČR, 30. 5. 2014.
- ⁶ Rozhovor s vysokým úředníkem MZV ČR, 7. 5. 2014.
- ⁷ Rozhovor se spoluautorem kapitoly, 26. 11. 2013.
- ⁸ MZV ČR: Tiskové prohlášení ZÚ Afghánistán, 4. 2. 2013.

- ⁹ Viz Hynek, Nik–Ditrych, Ondřej (2012): Ostmitteleuropa in der NATO: Das neue strategische Konzept, die Raketenabwehr und der Krieg in Afghanistan. *Osteuropa 2*.
- ¹⁰ Rozhovor s vysokým úředníkem MO ČR, 30. 5. 2014.
- ¹¹ MO ČR: Tiskové prohlášení, 21. 2. 2013.
- ¹² Rozhovor s vysokým úředníkem MO ČR, 30. 5. 2014.
- ¹³ Rozhovor s vysokým úředníkem MZV ČR, 7. 5. 2014.
- ¹⁴ *iDnes.cz*, 16. 11. 2013.
- ¹⁵ *Army.cz*, 23. 5. 2013. On-line: www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/generalporucik-petr-pavel-navstivil-veletrh-idet-2013-84282/.
- ¹⁶ *Army.cz*, 26. 8. 2013. On-line: www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/hlidaji-nebe-uz-osm-let--a-to-365-dni-v-roce--dozvedel-se-premier--88209/.